

KOCAELİ MESLEKİ EĞİTİM ÖĞRENCİLERİNDE İŞ KAZASI SIKLIĞI*

Dr. Hakan GEÇER

Kocaeli Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Öğrencisi

Dr. Çiğdem ÇAĞLAYAN

Yrd. Doç., Kocaeli Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.

Özet

Amaç: Bu araştırmanın amacı, Kocaeli Mesleki Eğitim Merkezi (M.E.M.) öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerinin ortaya konması, çalışma koşullarının saptanması, iş kazası geçirme sıklığı ve bunu etkileyen etmenlerle ilişkisini araştırmaktır.

Gereç ve Yöntem: Kesitsel tipteki araştırma için örnek seçilmemiş olup, Kocaeli M.E.M’de öğrenim gören 773 öğrenciden 703’ü (%90.9) araştırmaya katılmıŐtır.

Bulgular: Araştırmaya katılan öğrencilerin %90.8’i erkek, yaş ort. 17.7 ± 1.3 , çalışmaya başlama yaşı ort. 14.6 ± 1.8 , günlük çalışma süresi 11.1 ± 1.8 saattir. Araştırmaya katılan her beş öğrenciden biri işyerinde sigortasız olarak çalıştırılmaktadır. Geceleri de çalıştırılan öğrencilerin %35.1’i hiç yıllık izin kullanmamaktadır. Öğrencilerin %71.4’ü altı aylık dönemde bir veya daha fazla iş kazası geçirmiş olup, öğrenci başına düşen iş kazası sayısı 2.03’tür. Kaza nedenleri arasında ilk sırada makinelerin neden olduğu kazalar yer alırken bunu, düşmelerin neden olduğu kazalar, yük kaldırma sonucu oluşan kazalar ve yanıklar izlemektedir. İŞ kazası geçiren öğrencilerin %3.9’u sekiz gün ve üzeri iş göremez duruma gelmişler, %1.7’sinde ise kalıcı sakatlık oluşmuştur. Geçirilen iş kazalarının %14.4’ü SSK’ye bildirilmiŐtir.

Sonuçlar: Çalışma koşulları dikkate alındığında çocuk emeği sömürüsü devam etmekte olup, iş kazaları çocuk işçiler için önemli bir sorundur. Çocukların bedensel ve ruhsal yönden sağlıklı geliŐbilmeleri, gelişme süreçlerini tamamlayabilmeleri için bu dönemi çalışma yaşamı dışında geçirmeleri gereklidir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk işçiler, çalışma koşulları, iş kazası.

Abstract

This study has been carried out with the aim of defining the work conditions of students of Kocaeli Occupational Education Center (OEC), their frequency of being injured, the factors affecting this and contributing to prevention of child labor. 703 (90.9 %) out of 773 students studying at the Kocaeli OEC have participated in the study.

Sociodemographical data has shown that the students of 90.8 % male, and mean age was 17.7 ± 1.3 , mean age of beginning at the working was 14.6 ± 1.8 , mean daily work hours was 11.1 ± 1.8 . In six months period 71.4% of the students were injured at the workplace once or more and the mean frequency of being injured was 2.03. It has been defined that 3.9% have got eight days or more disability and 1.7% was total disable after injury.

As a result, the exploitation of child labor is continuing with increase, and it is the reflection of this that the health of children affected mostly with injuries.

Thus it is an obligation with the respect with the respect of preventing child labor to provide their physical and psychological development.

Key Words: Child labor, work conditions, occupational injury.

GiriŐ

“Çalışan çocuk” ve “genç işçi” kavramları farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermekte olup, bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde

kırdan kente farklılıklar görülmektedir (Karabulut, 1996).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre 18 yaş altındakiler çocuk olarak tanımlanmış olsa da, iş hukuku açısından çocuk, yani çalışan çocuk kavramı farklılıklar göstermektedir (Centel, 1997). ILO, 138 sayılı sözleşmesi ile çalışma yaş sınırını 15 olarak benimsemiş dolayısıyla 15 yaşın altında çalışanları "çocuk işçi" olarak nitelemiştir. Türkiye her iki sözleşmeyi de imzalayarak bu ölçütleri kabul etmiştir. Daha önce Türkiye'de çalışma yaşamına ilişkin farklılıklar bulunurken "Sekiz Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim Yasası"nın kabulüyle çalışmaya başlama yaşı ülkemiz için "15" olarak netleşmiştir. 15 yaşın üstündeki işçiler için de çalışma koşullarına ilişkin kısıtlamalar getirilerek, gelişmelerini tamamlayamamış olan bu işçilerin korunması hedeflenmiştir (www.disk.org.tr, 22.10.2002).

Tarihsel olarak bakıldığında, çocukların her devirde çalıştığı/çalıştırıldığı görülmektedir. Zaten çocuk kavramının ayrı bir toplumsal kategori olarak ortaya çıkması son 150 yıl içinde oluşmuştur. Bunun nedeni de sanayileşmeye bağlı olarak modernleşme, modern devlet anlayışının ortaya çıkması, eğitimin kurumlaşması, kapitalizmin yeni tüketici, üretici kesimlere olan gereksinimidir. Bu tarihten önce çocuklar, özellikle de yoksul halk kesimlerinin çocukları hep çalışmışlardır. Ancak sanayi devrimiyle birlikte çocuk işçiliğinin niteliğinde ve niceliğinde önemli bir değişim olmuştur. Çünkü sanayileşme hızlı bir işçileşme sürecini başlatmış, kırsal kesimden kentlere, sanayi alanlarına gelen aileler çocuklarıyla birlikte bu yeni alanda çalışmaya başlamışlardır. Vahşi kapitalizm olarak adlandırılan bu dönemde çok küçük yaşta çocuklar, çok ağır koşullarda 18 saati bulan günlük çalışma temposu içinde, çok düşük ücretler karşılığında çalışmışlardır. İngiltere'de sanayi devriminin ilk yıllarında çalışan işçilerin 2/3'ünü kadınlar ve çocuklar oluşturmuşlardır. İmalat sektöründe genellikle 8-9 yaşındaki çocuklar çalıştırılmakta, yemekler ve aralar hariç çalışma günü çoğunlukla 14-16 saat sürmekteydi (Engels, 1974). Günümüzde 1990'larla birlikte ortaya çıkan küreselleşme olgusu, yoksulluğu artırmanın yanında farklı mekanizmalarla çocuk işçiliğinin artmasına yol açmaktadır. Küresel rekabet içerisinde daha fazla kâr et-

meye çalışan sermaye, çareyi kuralsız bir biçimde üretim yapmakta bulmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke devletlerinin de göz yummasıyla sermaye, her türlü yasal denetimden uzak istediği koşullarda işçi çalıştırmaktadır. Maliyeti düşük olduğu için çocuk işçiler tercih nedeni olmaktadır (www.disk.org.tr, 22.10.2002).

Ülkemizde çocuk işçi çalışmasının kaynağı oldukça eskilere dayanmaktadır. Usta-çırak sistemi olarak adlandırılabilir işin ustasından öğrenilmesine dayalı ilk uygulamalar 13.yüzyılda "Ahilik" sistemi adı altında örgütlenmiştir. Ahilik sistemi ve onu izleyen "Gedik" sistemi, 19.yüzyıl başlarına kadar ağırlığını korurken, Osmanlı İmparatorluğu'nda ağırlık kazanmaya başlayan kapitalist girişimlerle bağdaşmazlığı dolayısıyla, "sistem" 1908'de tamamen yasaklanmıştır. Ancak, "Lonca" sisteminin ortadan kaldırılması, usta-kalfa-çırak ilişkisini ve meslek eğitimi biçimini değiştirememiş ve günümüze kadar yeni koşullara uyarak gelmesini engelleyememiştir. 1926 yılında çıkarılan Borçlar Yasası, "çıraklık sözleşmesi" yapılmasını olanaklı kılarken; çıraklık-kalfalık-ustalık sisteminin kurallarına ilişkin herhangi bir düzenleme getirmemiştir. 1977 yılında çıkarılan 2089 sayılı Çıraklık Kalfalık ve Ustalık Yasası'na kadar herhangi bir düzenleme ortaya konulmamıştır. Bu yasanın çıkarılmasını izleyen yıllarda elde edilen deneyimler, 1986 yılında 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası'nın çıkarılmasını ve hızla ülke düzeyinde uygulamaya geçirilmesini getirmiştir. Bugün Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından yönlendirilen uygulama ile, bu Bakanlığa bağlı Mesleki Eğitim Merkezleri'nde 18 yaşından küçük çocukların kayıt olabildiği ve kısmi sosyal sigorta olanaklarından yararlanarak teorik-pratik eğitimlerin sürdürülmesi sağlanabilmektedir (Fişek, G., 2002).

Türkiye'de çocuk işçilerin sayısal durumu incelendiğinde, DİE'nin "2002 Hane Halkı İş Gücü" anketi sonuçlarına göre Türkiye genelinde 12-17 yaş grubunda çalışan çocukların sayısı 1 milyon 248 bin kişidir. Aynı yaş grubundaki çocuk istihdamı geçen yıla göre %17.2 (259 bin kişi) azalmıştır. 12-17 yaş grubunda çalışan çocukların %32.4'ü (404 bin kişi) kentsel yerlerde bulunmaktadır. Türkiye genelinde bu yaş grubunda çalışan çocukların %58.7'sini erkek çocukları oluşturmaktadır (www.die.gov.tr, 12.1.2003).

Çocuk işçilik sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada var olan bir olgudur. Dünyada 2000 yılında 5-17 yaş arasında yaklaşık 352 milyon çocuk çalışmaktadır (ILO-IPEC-Action Against Child Labour Implementation Report, 2002-2003).

Çocukların erken yaşlarda çalışma yaşamına atılmasının bir çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Erken yaşlarda çalışmaya başlamak, çocukların bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu araştırmanın amacı, Kocaeli Mesleki Eğitim Merkezi (M.E.M.) öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerinin ortaya konması, çalışma koşullarının saptanması, iş kazası geçirme sıklığı ve bunu etkileyen etmenlerle ilişkisini araştırmaktır.

Gereç ve Yöntem

Kesitsel tipteki araştırmanın evrenini Kocaeli M.E.M.’de öğrenim gören ve aynı zamanda çalışan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma için örnek seçilmemiş olup, merkeze devam eden 773 öğrenciye ulaşılmaya hedeflenmiştir. Anketlerin uygulanması sırasında tüm öğrencilere ulaşılmaya çalışılmış fakat öğrencilerin merkeze devamsızlıkları, bazı anketlerin yanlış ve eksik doldurulması nedeniyle 703 (%90.9) öğrencinin anketi değerlendirilip analiz edilmiştir.

Araştırmada çocuk işçilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, çalışma koşulları, maruz kaldıkları kazaların sıklıkları, bu kazaların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışılan iş kolu, çalışma süreleri vb. değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin %90.8’i erkek, %75.4’ü ortaokul eğitimi, %19.3’ü ilköğretim almıştır. Öğrencilerin %30.4’ü şehir merkezinde %29.6’sı ilçe merkezinde oturmaktadır. Annelerinin %59.3’ü, babalarının ise %57.5’i ilköğretim

zundur. Öğrencilerin %15.9’unun annesi okur-yazar değildir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %90.0’inin anne-babası sağ ve birlikte yaşamaktadır. %75.5’inin ailesinin toplam birey sayısı 4-6 arasında değişmektedir. Ailelerin ortalama birey sayısı ise 5.16 ± 1.46 ’dır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş, çalışmaya başlama yaşı, işyerinde toplam ve günlük çalışma sürelerine ait özellikler Tablo-1’de verilmektedir. Tablo-2’de araştırmaya katılan M.E.M. öğrencilerinin çalışma koşullarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

Öğrencilerin %33.6’sı oto-bakım ve tamir sektöründe çalışmakta, bunu %30.7 ile kuaförlerde çalışanlar izlemektedir. İşyerlerinin %73.8’i mikro ölçekli (1-9 işçi kapasiteli), %17.8’i ise küçük ölçekli (10-49 işçi kapasiteli) işyeri kapsamındadır. İşyerleri arasında ise 1-3 işçi çalışan işyerleri %39.2 ile en büyük grubu oluşturmaktadır. İşyerlerinin %60.6’sında koruyucu malzeme kullanılmasının gerekli olduğu öğrenciler tarafından ifade edilmektedir.

Öğrencilerin %71.4’ü altı aylık dönemde bir veya daha fazla iş kazası geçirmiş olup, öğrenci başına düşen iş kazası sayısı 2.03’tür. Öğrencilerin geçirdikleri iş kazalarının sınıflandırılması Tablo-3’te gösterilmiştir.

İş kazası geçiren öğrencilerin %11.6’sı üç günden az, %3.9’u ise sekiz gün ve üzeri iş göremez duruma gelmişlerdir. İş kazası geçiren öğrencilerden sadece %14.4’ü geçirdikleri iş kazalarının SSK’ye bildirildiğini belirtmiştir. İş kazası geçiren öğrencilerin %1.7’sinde ise kalıcı sakatlık oluşmuştur.

Öğrencilerin iş kazası geçirmesi ile cinsiyet, oturma yer, öğrenim durumu ve aile birey sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p > 0.05$). Buna karşın, sigara kullanma alışkanlığı ile iş kazası geçirme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Sigara kullanan öğrenciler daha çok iş kazası geçirmektedirler.

Tablo-1: Araştırmaya katılan M.E.M. öğrencilerinin yaş, çalışmaya başlama yaşı, işyerinde toplam ve günlük çalışma sürelerine ait özellikler

Özellikler (n=703)	En düşük	En yüksek	Ortalama ±SS	Ortanca
Yaş	14	21	17.7 ± 1.3	18
Çalışmaya başlama yaşı	7	18	14.6 ± 1.8	15
Çalışma süresi (ay)	1	120	25.4 ± 18.1	24
Günlük çalışma süresi (saat)	6	16	11.1 ± 1.8	11
Haftalık çalışma süresi (saat)	30	90	56.5 ± 10.7	60

Tablo-2: Araştırmaya katılan MEM öğrencilerin çalışma koşulları

Çalışma koşulları (n=703)	Sayı	%
İşyerindeki konumu		
Çırak	379	53.9
Kalfa	294	41.8
Usta	6	0.9
Diğer	24	3.4
Sigortalı olarak çalışma		
Evet	567	80.7
Hayır	117	16.6
Bilmiyorum	19	2.7
Sözleşme durumu		
Evet	565	80.4
Hayır	108	15.4
Anımsamıyorum	30	4.3
İşe girerken sağlık raporu alma		
Evet	499	71.0
Hayır	156	22.2
Anımsamıyorum	48	6.8
Gece çalışma		
Sürekli	52	7.4
Ara sıra	419	59.6
Yok	232	33.0
Haftalık izin		
Var	639	90.9
Yok	64	9.1
Yıllık izin (gün)		
Yok	247	35.1
1-7	132	18.8
8-15	223	31.7
16-30	98	13.9
31+	3	0.4

Araştırmaya katılan M.E.M. öğrencilerinin, çalıştıkları işyeri büyüklükleri, işyerindeki konumları, çalışmaya başlama yaşı, toplam çalışma süreleri, günlük çalışma süresi, sigortalı olma durumu, gece çalışma, kişisel koruyucu malzeme kullanma ve yıllık izin kullanma durumları ile iş kazası geçirme sıklığı arasındaki ilişki incelenmiş olup, gece çalışma, kişisel koruyucu malzeme kullanımının gerekli olduğunu ifade etme ile anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca çalışılan iş yerindeki tehlikeler ve riskler hakkında eğitim alan öğrenciler daha az iş kazası geçirmektedirler ($p=0.01$).

Öğrencilerin çalıştıkları iş kolları, iş yerinin büyüklüğü, iş yerindeki konum, çalışmaya başlama yaşı, toplam ve günlük çalışma süresi, sigortalı olma ve yıllık izin kullanma, periyodik olarak sağlık kontrolünden geçmeleri ile iş kazası geçirme arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$).

Tartışma

Araştırmamızda kullanılan veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırma verilerinin doğruluğu anketi dolduran öğrencilerin ankete verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %90.8'i erkek, %9.2'si ise kızdır. Bu orana bakıldığında, Kocaeli M.E.M.'e devam eden öğrencilerin neredeyse tamamına yakınının erkek olduğu ifade edilebilir. Bu sonuçlar bize ülkemizde erkek çocukların ataerkil aile yapısı içinde kendilerini meslek öğrenmek-iş sahibi olmak zorunda hissettiklerini, kız çocukların ise daha çok ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıklarını düşündürmektedir.

Kocaeli M.E.M.'e devam eden öğrencilerin %75.4'ü ortaokul mezunudur. Bu veriler M.E.M.'e devam eden öğrencilerin eğitim seviyesinin görece yüksek olduğunu göstermektedir. Fırat (1998)'in araştırmasına katılmış olan çocuk işçilerin %80.1'i ilkökul mezunu, %7.7'si ortaokul mezunudur. Araştırma kapsamındaki çocuk işçilerin büyük bir oranının ortaokul mezunu olması 1997-1998 öğretim yılından itibaren "Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim Yasası"nın uygulamaya konulmasının bir sonucu olabilir. Sekiz yıllık zorunlu eğitim nedeniyle çoğunun zorunlu eğitimini tamamladığı ve ondan sonra çalışma yaşamına atıldığı izlenimini vermektedir.

Öğrencilerin anne-babalarının çoğunun eğitimi ilkökul düzeyindedir. Öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun aile birey sayısı 4-6 arasında değişmektedir. Ailelerin ortalama birey sayısı 5.16 ± 1.46 'dır. Kalabalık ve eğitim düzeyi düşük ailelere sahip olma, çocukların eğitimlerine devam edemeyerek erken yaşta çalışma yaşamına atılmak zorunda kalmalarına neden olabilir.

Öğrencilerin ailelerinin %39.5'inin toplam aylık geliri 227-452 milyon arasında değişmektedir. Türk-İş Araştırma Merkezi tarafından her ay yapılan ve çalışanların geçim koşullarındaki değişimi gösteren "gıda harcaması" çalışmasına göre, Haziran 2003 itibarıyla açlık sınırı 452 milyon 543 bin lira, yoksulluk sınırı ise 1 milyar 375 milyon 509 bin lira olarak hesaplanmıştır (www.turkis.org.tr/gidahaziran2003.doc, 14.8.2003). Bu he-

Tablo-3: Araştırmaya katılan MEM öğrencilerin geçirdikleri iş kazalarının sınıflandırılması

Geçirilen iş kazasının türü	Sayı	%
Düşmeler	324	22.7
Merdivenden	42	2.9
Makineden	31	2.2
Ayağı kayarak	103	7.2
Bir taşıttan	18	1.3
Kombine nedenler	130	9.1
Taşıt kazaları (İşe giderken ya da iş için giderken)	70	4.9
Taşıt çarpması	36	2.5
Taşıt içinde çarpışmadan doğan yaralanmalar	28	2.0
Kombine nedenler	6	0.4
Zehirlenmeler	59	4.1
Kimyasal maddelerden	25	1.7
Gazlardan	8	0.6
İşyerinde yenilen gıdalardan	20	1.4
Kombine nedenler	6	0.4
Makinelere neden olduğu kazalar	624	43.6
Makinede çalışırken herhangi bir organını kaybetme	1	0.1
Makinede çalışırken herhangi bir yerinden yaralanma(kesik, sıyrık vb.)	158	11.0
Makinenin yaydığı gürültüden dolayı işitme kaybına uğrama	4	0.3
Makinenin parça veya dişlilerine herhangi bir organın sıkıştırılması	3	0.2
Makine veya aletle çalışırken çapak, talaş, makine parçası vb. nin sıçramasının neden olduğu yaralanmalar	46	3.2
Makine ve eşyalara çarpma sonucu oluşan yaralanmalar	13	0.9
Kombine nedenler	399	27.9
Yanıklar	107	7.5
Patlayıcı ve yanıcı maddelerin neden olduğu yanıklar	18	1.3
Kaynak ve kesme işlerinin neden olduğu yaralanma ve yanıklar	75	5.2
Kombine nedenler	14	1.0
Elektirik çarpmaları	90	6.4
Makinede çalışırken elektrik çarpması sonucu oluşan yaralanmalar	51	3.6
İşyerinde makine harici çalışmalarda oluşan elektrik çarpmasına bağlı yaralanmalar	31	2.2
Kombine nedenler	8	0.6
Yük kaldırma sonucu olan kazalar	145	10.1
Ağır bir yük kaldırma sonucu oluşan hasarlar (Bel fıtığı, kas zedelenmeleri...)	105	7.3
Yüksek bir yerden eşya veya malzemelerin kişi üzerine düşmesi sonucu oluşan yaralanmalar	18	1.3
Kombine nedenler	22	1.5
Diğer kazalar	11	0.7

saplamalar dikkate alındığında ortaya daha da kötü bir tablo çıkmaktadır. M.E.M. öğrencilerinin ailelerinin %47.1'i açlık sınırının altında gelire sahip iken, sadece %3.6'sı yoksulluk sınırının üzerinde bir gelir elde etmektedirler. İş ve meslek sahibi olmak için uzun süre eğitim alınıyor olması, alınan eğitimin ileride iş bulma konusunda umut vermesi ve yaşanan eşitsizlikler zaten yoksul olan ailelerin çocuklarını okutamayıp, kısa sürede para getiren ve aile bütçesine katkı sağlayan işlerde çalıştırmak zorunda kalmasına neden olmaktadır.

Kocaeli M.E.M.'e devam eden öğrencilerin yaşları 14-21 arasında değişmekte olup, öğrencilerin yaş ortalamaları 17'dir. Bu çalışmada elde edilen çocukların çalışmaya başlama yaşlarının diğer çalışmalara göre daha yüksek olması, eğitim durumlarında da ifade edildiği gibi sekiz yıllık zorunlu eğitimin etkisi olduğunu düşündürmektedir (Canbaz, S. 2003).

Öğrencilerin günlük çalışma süreleri ortalama olarak 11.1 ± 1.8 saattir. Çocuk işçilerin yasal olarak günlük çalışma süresi 7.5 saattir. Araştırmaya

katılan Kocaeli M.E.M. öğrencilerinin yasal günlük çalışma süresinin çok üzerinde çalıştıkları, %67.0'ında geceleri de çalışmakta ve %35.1'i hiç yıllık izin kullanmamakta olduğu saptanmıştır. Örgütsüz ve haklarını aramaktan yoksun bırakılan öğrencilerin fazla çalışmak zorunda bırakılmaları, yasal düzenlemelerin yanında, denetim ve ceza mekanizmalarının daha ciddi olarak uygulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aşırı çalışmanın, öğrencileri psikolojik ve fizyolojik yönden olumsuz etkilemesinin yanı sıra, onları gereksinimleri olan sosyal aktivitelerden de yoksun bırakacağı göz önünde tutulmalıdır.

Öğrencilerin geçirdikleri iş kazaları 01.01.2003 tarihinden anketi doldurdukları tarihe kadar geçen dönemde incelenmiştir. Bu süre zarfında hiç kaza geçirmeyen öğrencilerin oranı %28.6'dır. Bir veya daha fazla iş kazası geçirenlerin oranı %71.4'dür.

2002 yılı verilerine göre 14 yaşın altında 44; 19 yaşın altında 647 çocuk iş kazasına uğramıştır (www.ssk.gov.tr, 17.11.2003). Ekim-1999 Çocuk İşgücü anketi sonuçlarına göre; Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların iş kazası veya çalışma ortamından kaynaklanan hastalıklara maruz kalıp kalmadıkları incelendiğinde, çocukların % 1.6'sının bir iş kazası veya meslek hastalığı geçirdiği görülmektedir. Bir iş kazası veya meslek hastalığı geçiren çocuklarda ilk sırayı % 26.1 ile "kırık-çıkık", ikinci sırayı % 19.5 ile "burkulma-incinme", üçüncü sırayı ise % 15 ile "enfeksiyon hastalıklarının" aldığı görülmektedir. Karadağ (1993)'ın yaptığı çalışmaya göre çocuk işçilerin iş kazası geçirme oranları % 48, Fırat (1998)'ın yaptığı çalışmada ise % 39.6olarak saptanmıştır. Fırat, "şimdiye kadar" diyerek kaza geçirme konusunda bir zaman sınırlaması getirmemiştir. MEB ve ILO' nun (1997) yaptığı ortak çalışmaya katılan çocuk işçilerin % 49.5'inin hiç iş kazası geçirmedeği, % 30.6'sının doktora gitmeyi gerektirmeyen küçük yaralanmalar geçirmiş oldukları, % 15.9'unun ayakta tedavi gerektiren türde iş kazası geçirmiş oldukları, % 4.0'ının ise hastanede yatarak tedavi gerektiren iş kazası geçirmiş oldukları belirlenmiştir.

Diğer araştırmalara göre bu çalışmada iş kazası geçirme oranlarının daha yüksek bulunmasının nedenleri olarak ayrıntılı bir iş kazası sınıfla-

ma formunun oluşturulması, araştırmacıların veri toplama süreci boyunca öğrencilere nezaret etmesi, iş kazası tanımının yapılması ve anımsama zorluğunu devreden çıkarmak için 1.1.2003 tarihinden sonra geçirilen iş kazalarının dikkate alınması gösterilebilir.

Çocukların çalışma yaşamında geçirdikleri iş kazaları onların genç yaşta ruhlarında ve bedenlerinde taşıyacakları bir iz olarak kalmaktadır. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasıyla iş kazalarının önüne geçmek olasıdır. Kocaeli M.E.M. öğrencilerinin geçirdikleri iş kazaları sonucunda %11.6'sı üç günden az, %3.9'u sekiz gün ve üzeri iş göremez duruma gelmişlerdir. Yaklaşık altı ay ile sınırlandırılan iş kazaları sonucunda "kalıcı sakatlık" oluşmaların oranı %1.7'dir. Küçük çocukların daha yaşamlarının başında kalıcı sakatlıklarının oluşması hem onlar hem de içinde buldukları toplum için çok büyük bir kayıp olmaktadır. Çocuğun yitirdiği en önemli değeri sağlığı olmaktadır.

EB ve ILO (1997)'nun çalışmasında çocuk işçilerden alınan bilgiye göre son beş yıl içinde meydana gelen 23 iş kazasında 26 çırağın yaşamını kaybettiği, yine 28 kaza sonucunda 33 çırağın malulen emekliye sevk edildiği, 44 kaza sonucunda 56 çırağın fiziksel özürülü duruma düştüğü belirlenmiştir. Ağır (1996)'ın yaptığı araştırma kapsamında çalışan çocukların % 38.5'inin çalıştığı süre içerisinde bir iş kazası geçirdiği, geçirilen iş kazalarının % 6'sının organ kopması, % 8.3'ünün elektrik çarpması, % 5.3'ünün ağır, % 80.4' ünün hafif yaralanma şeklinde olduğu görülmektedir. Aynı araştırmaya göre ölümcül iş kazalarının metal işleri, ağaç işleri ve motor iş kollarında daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçlardan endüstriyel mesleklerde iş kazalarına daha çok rastlandığı ifade edilmektedir.

Geçirilen iş kazalarının SSK'ye bildirilme oranı %14.4'dür. Bildirilip bildirilmediğini bilmeyenler de olumsuz olarak alınırsa, geçirilen iş kazalarının %75.6'sı SSK'ye bildirilmemekte ve kayıtlara girmemektedir. Gerek dünyada gerekse ülkemizde ne yazık ki sistemli ve düzenli bir bilgilendirme olmayışı yüzünden iş kazaları ve meslek hastalıkları hakkında güvenilir ve yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır. SSK istatistiklerinde yer alan verilerin tümü sigortalı olarak çalışanlara ilişkindir. Oysa

SSK istatistiklerinin Türkiye geneli toplam istihdamının ancak %25.7'sini kapsadığı bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göre dünyada da çok sayıda iş kazasının çeşitli nedenlerle kayıtlara geçmediği tahmin edilmektedir (Armağan ve ark., 2002).

Kocaeli M.E.M. öğrencilerinin geçirdikleri iş kazası sıklığını etkileyen çeşitli etmenler incelendiğinde, öğrencilerin geçirdikleri kaza sayıları ile gece çalışmaları arasında 0.01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. "Ara sıra gece çalışanların" iş kazasına maruz kalma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Gün boyu çalışan çocukların yorulduğu, iş yerindeki çalışmanın geceye sarkması ve günlük çalışma süresinin uzaması ile birlikte, dikkatsizlik, yorgunluk, bıkkınlık gibi etmenlerinde iş kazası riskini arttırdığı söylenebilir.

Sonuç

Çalışma yaşamında yetişkinleri etkileyen tüm olumsuz etmenler büyüme çağındaki çocukları fazlasıyla etkilemektedir. Ancak çocuklar bu önemli gelişim dönemlerinde çeşitli nedenlerle çalıştırılmaktadır. Çalışma yaşamına itilmiş çocukların geçirdikleri iş kazalarının oluş nedenleri, tekrarlanma sıklığı, çalışma koşulları, iş kazasını hazırlayan risk faktörlerini ortaya koymak ve bunların sonucunda çocukları iş kazalarından koruyucu önlemler için getirilebilecek çözümleri belirlemek açısından yapılan araştırma sonuçlarından yararlanılabilir. Çalışma koşulları dikkate alındığında çocuk emeği sömürüsü devam etmekte olup, iş kazaları çocuk işçiler için önemli bir sorundur. Çocukların be-

densel ve ruhsal yönden sağlıklı gelişebilmeleri, gelişme süreçlerini tamamlayabilmeleri için bu dönemi çalışma yaşamı dışında geçirmeleri gereklidir.

Kaynaklar

1. Ağır A., (1996), Metalden Eşya İmal Eden Atölyelerde Çalışan 12-19 Yaş Grubu Çıracık İşçilerin İş Kazaları Konusunda Bilgi, Tutum ve Davranışları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
2. Armağan E., Pala K., Aydın N., Türkan A., Aytekin H. (2002), Uludağ Üniversitesi Hastanesi Acil Servisine Başvuran İş Kazası ve Mesleki Zehirlenmelerin Değerlendirilmesi, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. S:10, s:13, Türk Tabipleri Birliği Yayını, Ankara.
3. Canbaz S., (2003), Samsun Çıracık Eğitim Merkezi'ne Devam Eden Çıracıkların Sosyo-Demografik ve Çalışma Yaşamı Özelliklerinin Değerlendirilmesi, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, S:13, s:34, Türk Tabipleri Birliği Yayını, Ankara.
4. Centel T., (1997), Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çalışan Çocuklar ve Türkiye, Kamu-İş Dergisi, cilt:4, sayı:2.
5. Devlet İstatistik Enstitüsü, (2002), Hanehalkı İşgücü Anketi, www.die.gov.tr/TURKISH/SON
6. İST/İSGUCU/12.11.2002ie.html.12.01.2003.
7. Engels F., (1974), İngiltere'de Emekçi Sınıflarının Durumu, (Çeviren: Emre O.), Gözlem Yayınevi, İstanbul.
8. Fırat M., (1998), 15 Yaş Altı Çalışan Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Okuyan Çocukların Sağlık ve Sosyal Yönden Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
9. Fişek G., (2002), Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçilik Sorunu ve Müdahale Programları. www.fisek.org.tr. 10.12.2002
10. Karabulut Ö., (1996), Türkiye'de Çalışan Çocuklar, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, s:6-11.
11. Karadağ A., (1993), Oto Sanayi İşkolunda Çıracık Olarak Çalışan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalışma Koşulları, İş Kazaları, İş Güvenlikleri ve Sosyoekonomik Durumlarının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
12. www.die.gov.tr, 12.01.2003.
13. www.disk.org.tr, 22.10.2002.
14. www.ilo.org/public, 24.10.2002.
15. www.ssk.gov.tr, 17.11.2003.
16. www.turkis.org.tr/gidahaziran2003.doc, 14.8.2003. ●

* Bu araştırma Dr. Hakan Geçer'in Yüksek Lisans tez çalışması olup, 3-6 Kasım 2004 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen IX. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi'nde poster olarak sunulmuştur.

